
Fra Zlatko ŠPEHAR

MORALNO - ETIČKA
ODGOVORNOST
SRPSKE AGRESIJE
NA VUKOVAR 1991.

Govoriti ili pisati o suvremenoj političkoj i nacionalnoj povijesti hrvatskoga naroda, naročito o procesima i zbivanjima koji su prethodili ili koji su se događali tijekom stvaranja i obrane neovisne hrvatske države (početkom 1990-ih godina), nemoguće je, pa i nezamislivo, bez argumentirane rasprave o Vukovaru 1991. Više je nego dovoljno dokaza da se može bez suvišnih ustezanja - priznajući, dakako, stradalništvo mnogih drugih hrvatskih gradova i krajeva - kako je na mučeništvu i žrtvi Vukovara, stvorena i obranjena hrvatska država i to ne samo s vojno-političkog motrišta gledano, nego i s motrišta humanosti i etike i morala. Obrana Vukovara, kao i njezino šire stvarno, simboličko i identitetsko iskustvo stvorilo je neuništive temelje i neraskidive veze unutar hrvatskog nacionalnog tkiva, učvršćujući ga tih godina u neprelazni bedem srpskom osvajaču s istoka. Ovo posljednje je tim značajnije, jer iskustvo Vukovara 1991. počiva gotovo isključivo na skromnim i običnim ljudima, koji su potaknuti oživotvorenjem ideje konačnog stvaranja hrvatske države, svoj dotadašnji, uobičajeni i mirni život, svjesno i odvažno zamijenili odlaskom u rat, stavljanjem vlastite sudbine i vlastitoga života u nje-dra domovine, koja je u tim dramatičnim danima trebala i pomoć i spas. Na taj su način svi branitelji i stradalnici Vukovara tijekom Domovinskog rata, postali i čuvarima višestoljetne hrvatske povijesno-političke, demografske, kulturne, vjerske i nacionalne hrvatske i kršćansko-katoličke baštine – tj. cjelokupnog hrvatskog identiteta, ne samo toga grada, nego i cijele hrvatske države.

Vukovar 1991. može se promišljati s različitih motrišta – nacionalnog, povijesnog, vojnog, demografskog, socio-psihološkog, etičkog, religijsko-moralnog, gospodarskog, pravnog. Proteklih su godina u Hrvatskoj objavljeni brojni - ali još uvijek nedovoljni - radovi o Vukovaru, njegovoj povijesti, razvoju, njegovim braniteljima, stradanjima i žrtvama u Domovinskom ratu.¹ Te studije, znanstveni članci, monografije ili memoarska štiva, koja se u cijelosti ili djelomično oslanjaju i osvrću na fenomen i iskustvo Vukovara 1991. zorno svjedoče o hrvatskim korijenima Vukovara, o njegovom hrvatskom i srednjoeuropskom povijesnom, kulturnom i demografskom identitetu.²

Ta djela nepobitno svjedoče i o veličini žrtve koju je ovaj grad, sa svojim braniteljima i stanovnicima podnio za samostalnu hrvatsku državu. Žrtva Vukovara toliko je velika da s puno pouzdanja možemo pojam Vukovar 1991. upotrijebiti kao simboličku označnicu svih hrvatskih stradanja tijekom srbijanske oružane agresije i Domovinskog rata, kao što, primjerice, danas pojam Bleiburg ne označava samo stradanja na Bleiburškom polju sredinom svibnja 1945. godine, nego i sva hrvatska stradanja na križnim putovima i masovnim stratištima od slovensko-austrijske do makedonsko-grčke granice, koja su se protegla i mnogo mjeseci nakon tragičnog svibnja 1945. godine.³

U navedenom su kontekstu osobito vrijedna neposredna, izvorna svjedočanstva sudionika i svjedoka vukovarskih zbivanja u kasno ljeto, jesen i ranu zimu 1991. godine. Ti su objavljeni ili neobjavljeni iskazi i rukopisi vrijedan, pače nezaobilazan izvor svima koji žele razumjeti i objektivno vrednovati sve ono što se događalo u Vukovaru i oko njega 1991. godine. Tisuće su ljudi prolazili kroz pakao Vukovara. Mnogi, nažalost, nisu dočekali slobodu koju mi danas uživamo. Ginuli su na prvim crtama bojišnice u gradu, ubijani su od strane svojih dojučerašnjih susjeda po okupaciji grada, zlostavljani su i odvođeni u srpske koncentracijske logore u Srbiji. Svjedočanstva preživjelih dokaz su kroz što su sve Vukovarci i oni koji su došli pomoći Vukovaru prolazili kao bi sačuvali grad i državu od srbijanskog agresora. Njihovo mučeništvo jasan je dokaz da je, unatoč tome što je nakon 86 dana teških borbi Vukovar privremeno bio okupiran, a dio baštine uništen,

1 Prema Popisu knjiga o Domovinskom ratu iz zbirke *Vukovariensia*, vukovarske Gradske knjižnice, nalazi se 445 objavljenih knjiga, rasprava, priloga i radova na ovu temu.

2 Posebno mjesto u nizu objavljenih knjiga zauzima *Vukovar, vjekovni hrvatski grad na Dunavu*

3 Usp. JURČEVIĆ, J., ESIH, B., VUKUŠIĆ, B., *Čuvari bleiburške tragedije*, Zagreb, 2003., str. 51-54.

spaljen ili opljačkan, u Vukovaru obranjen i sačuvan njegov hrvatski identitet, ali, možda zvuči paradoksalno, i hrvatski integritet i identitet cijele Hrvatske.⁴

Kako se u ovom slučaju ne radi o klasičnom ratu, već o smišljenom i dobro isplaniranom teroru straha, agresiji i zločinima nad civilnim stanovništvom, kulturnim spomenicima i prirodnim bogatstvima hrvatskog naroda – temeljnim povredama etičkog kodeksa i moralnih zasada civiliziranog dijela svijeta od strane udruženih snaga srpskog političkog, vojnog i crkvenog vrha, te akademika i dijela srpskog naroda, nastojat ćemo ovaj naš prikaz postaviti izvan uskih nacionalnih okvira i interesa srpskog agresora.

Moral i nasilje

Sama riječ nasilje (latinski *violentia*), određena je svojim korijenom “sila” (lat. *vis*). U svome značenju poznaje više nijansi: osobinu nasilnika, djelovanje i učinak nasilnih čina prema drugima ili prema sebi i nasilno djelovanje protiv prirodnog načina ponašanja. Nasilje se uvijek smatralo za onu pojavu koja se protivi spontanom ili slobodnom kretanju bića.

U području ljudskog nasilja, riječ je o nasilju kada čovjek, kao pojedinac ili u skupini, na razini neposrednog djelovanja ili na razini struktura, oslobađa silu koja se protivi spontanom ili slobodnom djelovanju drugoga čovjeka. U svojoj definiciji, nasilje je isto što i “viša sila” koja prelazi s jednog subjekta (nasilnika) na drugi (onoga koji podnosi nasilje), uzrokujući poremećaj spontanosti ili slobode kod trpećeg subjekta. Tako definirano nasilje može imati različite ciljeve: može se promatrati s obzirom na pravnu dopustivost ili nedopustivost, može se različito vrednovati, služiti se različitim sredstvima, i fizičkim i moralnim.

Društveno nasilje

Ljudsko nasilje ima i svoje podpodručje: društveno nasilje. Premda se nasilje rađa unutar čovjeka i premda je čovjek njegov cilj, ipak se njegova najvažnija očitovanja događaju na području ljudskoga-društvenoga. To društveno nasilje može biti:

---

⁴ Prema podacima Hrvatskog društva logoraša srpskih koncentracijskih logora iz Vukovara, do kraja 2004. godine zaprimljeno je 4900 iskaza o ratnim zločinima, mučenjima i maltretiranjima Hrvata u srpskim koncentracijskim logorima u vremenu od 1991. do 1992. godine.

- **struktursko nasilje**, koje djeluje preko nasilnih društvenih struktura;

- **nasilje otpora ili pobune**, kada je nasilje organizirano protiv stanja. Ono se može poslužiti svojim tipičnim metodama koje se očituje u “aktivnom nenasilju” i “oružanoj pobuni”;

- **ratno nasilje**, kada se nasilje koristi kao navodno društveno-opravdano;

- **subverzivno i terorističko nasilje**, kada nasilje želi polučiti “destabilizaciju” ili kada ide u stopu s “protudruštvenim” djelovanjem.⁵

Svi vidovi nasilja se očituju i svoj uzrok imaju u strukturskom nasilju.

Pod njim se podrazumijeva sveukupnost gospodarstvenih, društvenih i kulturnih struktura koje rađaju čovjekovom potlačenošću, ne dopuštajući mu da se oslobodi. Ono je osnovni čimbenik koji rađa sve druge oblike društvenog nasilja.⁶

Odgovornost za takvo stanje i oblike društvenog nasilja snosi onaj koji stvara takvo ozračje u svojem krugu ili narodu, podržava podređenost čovjeka ili dijela naroda negativnim pritiscima koristeći se u tu svrhu psihološkim strahom, koji u konačnici rađa potpunom poslušnošću u provođenju istoga cilja.

Čovjek je moralno biće koji ima slobodu vlastitog mišljenja i vlastitog odlučivanja, ukoliko se dopusti voditi od “društvenog nasilja”, **postaje moralno i pravno odgovoran za svoje čine nasilja bilo onog učinjenog pojedinačno, bilo u akcijama nasilničkih struktura**. Ukoliko određene strukture svojim ideološkim načinom razmišljanja čine sve kako bi prikрили, ili barem zatomili, objektivnu važnost i subjektivnu svijest o strukturskom nasilju, utoliko je veća odgovornost istih struktura za počinjeno nasilje nad slobodom drugog čovjeka i naroda.⁷

5 Usp. VIDAL, M., *Kršćanska etika*, Đakovo 2001., str. 543-546.

6 Ibid. str. 551: “Norveški sociolog Galtung plastično je prikazao ustroj strukturskog nasilja: “Kada jedna muž tuče ženu, onda je riječ o očitom slučaju osobnog nasilja. Kada milijun muževa u neznanju drži milijun žena, valja govoriti o strukturskom nasilju, premda se nijedna od tih žena ne tuži na pričinjenu bol...”

7 U strukturama politike u kojima se priznaje pravo jačemu da bez ikakvih posljedica gazi slabijeg, bar na nivou pojedinačnih država, ili skupine istih, teško je ostvarivanje moralnih normi, i u pojedinačnoj primjeni. Kako ostvariti samo vjeru u pravdu, ako u svakom postupku onoga koji više ima ili više zna, vidiš eksploataciju onih drugih koji to nemaju. Ovo pravilo najradikalnije je prisutno baš na nivou ponašanja među narodima, i to baš od strane onih koji vode te narode. Učiniti dobro za sebe i svoje čineći svima drugima zlo, naizgled je postalo ili ostaje osnovno pravilo ponašanja.

Subverzivno ili terorističko nasilje, koje proizlazi iz strukturskog nasilja, u moralnoj nauci se ne može ničime opravdati. Ono se ocjenjuje kao apsurdno. Izražavajući apsolutno negativnu ocjenu u odnosu na sve oblike subverzivnog nasilja, kršćanska etika postavlja u pitanje društvo koje rađa i uzrokuje takvo apsurdno nasilje.⁸

Subverzivnom ili terorističkom nasilju blizak je **fanatizam**. On se oduševljava za stvari bez mjere, preuveličava ih i zaoštava. Fanatizam je obilježje onih ljudi koji vjeruju da im je povjereno religiozno, društveno ili građansko poslanje. Fanatizam predstavlja “gorući zanos duha kojim snažno gospodari neka misao, pogrešna ili preuveličavana”.⁹

Fanatično ponašanje je u potpunoj suprotnosti sa svakom etikom, koja to upravo želi biti te prihvaća kritičnost i nepristranost.¹⁰ Fanatizam nadilazi pravi red vrijednosti, pretpostavljajući im jednostranost neke vrijednosti, što više ne-vrijednosti, koju u svojoj ograničenoj pretjeranosti apsolutizira do te mjere, da mu ona postaje jedinom ispravnom vrijednosti u odnosu na drugog čovjeka, vjeru, naciju.

Fanatičar je nasilnik koji ima potrebu za vlastitim glorificiranjem; o sebi stvara mitove, smatra se junakom. Fanatizirana osobnost dovodi do patološkog sklada između nasilnog djelovanja i osobe fanatika kao subjekta koji ga vrši. U nasilju su uvijek prisutni i “orgija žrtvovanja” i “krvni obred”. Fanatik od svoje sile stvara ideal. Neurotična, nekontrolirana agresivnost potiče ga snažno na vršenje nasilja nad drugima. Zato šizofrenične i paranoične osobnosti imaju očitu sklonost prema fanatizmu. Fanatik velikim dijelom stvara samog sebe. Stoga se u fanatičnim oblicima ponašanja ne može zanemariti uloga čovjekove slobode i odgovornosti fanatika za vlastite čine.

8 “Među zaprekama miru postoji jedna na koju je naš svijet na žalostan način osjetljiv i koja rađa ozračje nesigurnosti: terorizam koji je prisutan unutar pojedinih zemalja i međunarodni terorizam...Naša osuda ne može biti nego apsolutna i jednodušna.”, govor pape Ivana Pavla II. Diplomatskom zboru akreditiranom kod Svete Stolice (11. siječnja 1985., br. 10. Ibid., str. 561-563.).

9 BALMES, J. U., el f. es “una viva excitación de ánimo fuertemente señoreada por algunas opiniones falsas o exageradas” (*El protestantismo comparado con el catolicismo*, libro I, cap. VIII). Ibid., str. 565.

10 Eitka se snažno opire fanatičnosti polazeći od svojih aksioloških opredjeljenja u korist slobode, dijaloga i demokratski ostvarenog života. Fanatizam se opire etičkom pogledu na svijet, jer je stvarno povezan s nasiljem; svojim ustrojstvom, putovima i sredinom fanatizam nosi u sebi neodvojivu klicu nasilja. Usp. GÜNTHER, A., *Chiamata e risposta, Una nuova teologia morale*, vol II., ediz. Paoline 1975, str. 296.

Ideološko nasilje

Svako se nasilje ostvaruje u konkretnom prostoru. Ono je najčešće plod ideologije za koju se fanatik odlučuje, nju prihvaća pod svoju i agresivno izvršava nad ideološkim ili nekim drugim narodnim neprijateljem. Nasilje jest stvarnost, ali je u isto vrijeme i prikazivanje stvarnosti. Ideologija ustrojava unutar jezičnog poretka i simboličkog poretka takve mehanizme koji opravdavaju određeni postupak: ozloglašava se žrtva; preuzima se uloga mesijanskog spasitelja vlastite nacije ili vjere; povijest se prikazuje kao polje na kojemu se odvija borba između dobra i zla.

Žrtva se ne ubija ako prije nije ozloglašena. Nju se stvarno isključuje konkretnim izvršenjem nasilja nad njom. Kako bi se žrtva ozloglasila, nužna je ideološka kampanja kojom upravlja fanatizam, a nerijetko i zločinački smišljeni plan. Ozloglasiti žrtvu već predstavlja početak nasilja nad istom. A u pravilu, nitko ne pribjegava nasilnim činima ako ih prije ne opravda tako da pretpostavi potrebu za spasenjem. Takvo "spasenje" je ideološki patološki društveni proizvod.

U tipološkom sustavu *fanatičkog nasilja*, pojavni oblici su podijeljeni prema različitim mjerilima:

- **individualni ili kolektivni**, pri čemu je posljednji snažniji i općenitiji;
- **trenutačni ili ustrojstveni**, pri čemu se prvi ostvaruje kao čin pojedinca, a drugi kao čin struktura s fanatičkim predznakom (društvenih, religioznih, političkih, kulturnih...);
- **spektakularni ili redoviti**, s obzirom na način u kojem se prikazuje u datom povijesnom trenutku;
- **karizmatički ili proračunati**, prema udjelu nakane.

Moralno-etička odgovornost srpske agresije na Vukovar

Sustavnom usporedbom prethodno iznesenih osnovnih moralno-etičkih principa i objašnjenja s događanjima koja su prethodila srpskoj agresiji na Vukovar i Hrvatsku 1991. godine, dolazimo do zaključka, kako se moralno-etičko kvalificiranje i prikazivanje nasilja u svim njegovim oblicima, na najgori mogući način dogodilo po srpskoj agresiji na Hrvatsku, posebno u Vukovaru 1991. godine.

Nasilje vladajućih struktura u Srbiji 1991., zadojeno ponovnim oživljavanjem velikosrpskih ideja iz 19. stolje-

ća, samim činom memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU) iz 1986. godine,¹¹ pokrenulo je svoje narodne mase, ideološki pripremane nasilnim nametanjem svijesti o ugroženosti vlastitog naroda, na oružanu pobunu protiv slobodne i demokratske volje hrvatskog naroda, kojima se hrvatski narod na demokratskim izborima 1990. godine opredijelio za vlastitu samostalnost. Subverzivnim i terorističkim nasiljem srpske vladajuće strukture, podržane od strane Srpske pravoslavne crkve,¹² nastojale su destabilizirati demokratski poredak u Hrvatskoj, služeći se svim oblicima terora i metodama fanatizma. Ozloglašenu žrtvu – hrvatski narod, trebalo je uništiti, najprije na ideološkom polju, a onda i stvarno, ne birajući pri tome sredstva. Ideološka kampanja najvećeg dijela srpskih političkih i crkvenih struktura dovodi do neviđenih zločina počinjenih uglavnom nad hrvatskim civilnim stanovništvom, u kojemu stradavaju djeca, žene, starci i cijeli grado-

- 11 1986. godine završen je "Memorandum SANU" čiji se duhovni otac Dobrica Ćosić nastojao javnosti predstaviti kao opozicijski demokrat, a u stvari je bio samo nacional-komunist-frakcionaš, nezadovoljan što nije bio na vlasti. Kasnije su srpski akademici i političari ovaj dokument proglasili nezavršenim, što je ustvari i bio, jer se drugi dio dokumenta, onaj ratni, još radio u specijaliziranim ustanovama i službama Generalštaba bivše JNA. SANU je svojim tendencioznim prekrajanjem povijesti pružila srpskom režimu i njegovim pristašama teorijsku osnovu za vođenje rata protiv susjednih naroda. "Memorandum" je baziran na staračkim idejama i frustracijama članova SANU-a, koji su htjeli sami utjecati na dovršenje srpske povijesti, jer smatraju da ona nije "sretno dovršena kako je trebalo da bude 1918."
- 12 TOMANIĆ, M., *Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj*, Medijska knjižara Krug, Beograd 2001. U složenoj strukturi svekolikog zločina velikosrpskih osvajanja posebno mjesto i aktivnu ulogu igra Srpska pravoslavna crkva (SPC) sa Svetim arhijerejskim sinodom na čelu. Posebnu ulogu u svemu je imao patrijarh Pavle, koji je, uz ostalo, u pismu lordu Carringtonu javno poručio da "Srbi više ne mogu živjeti zajedno s Hrvatima" i "Dijelovi Hrvatske moraju biti pripojeni matici srpskoga naroda, Republici Srbiji" (prijevod Z.Š), str. 65. Uloga Srpske pravoslavne crkve a posebice Svetog arhijerejskog sinoda je u najmanju ruku ortaštvo u zločinu. Paleta tih aktivnosti je široka i šarolika, od ideološke potpore srpskim nacionalistima i fundamentalistima do izravnog sudjelovanja u naoružavanju svoje pastve. Militantni pastiri su dijelili naoružanje svom razularenom stadu. U arhivima o tome postoji obilje dokumentacije. U povijesti nije poznato tako izravno, neskriveno, takoreći drsko, uplitanje vjerskih velikodostojnika u ideološkom utemeljenju, ali i u praktičnoj pripremi zločina. Sveti arhijerejski sinod (SAS) je na svom saboru 1992. godine službeno objavio militantni stav Pravoslavne crkve. Tada je rečeno da "crkva i srpski narod nikada nisu priznavali avnojevske granice" i da "ničije nagodbe ne obavezuju narod, kao celinu, bez njegove saglasnosti i bez blagoslova njegove matere pravoslavne srpske crkve", HRENOVICA, Muhamed Zlatan, Strukturalni aspekti velikosrpskih zločina u Bosni i Hercegovini u razdoblju od 1991. do 1995. godine, u *Međunarodni znanstveni skup Jugoistočna Europa 1918-1995*, Nakladnik: Hrvatski informativni centar – Hrvatska matica iseljenika. SPC je time otvoreno pokazala da se više bavi politikom nego vjerskim poslovima.

vi i spaljena područja. Vladajuće strukture Srbije su imale potpunu nakanu genocida na potpuno određenim dijelovima hrvatskog teritorija, na kojem je trebala niknuti nova tvorevina Republike Srpske Krajine.¹³

Dimenzija zločina nad Vukovarom

Jedna od najstrašnijih posljedica srbijanske agresije na Vukovar¹⁴ bila su velika stradanja civila i branitelja tijekom opsade grada, te po prestanku borbi, u danima, tjednima, pa i mjesecima, kada su trebali biti zaštićeni svim međunarodnim konvencijama o zaštiti ljudskih, humanitarnih i ratnih prava. Nažalost, zbivanja u i oko Vukovara u jesen 1991. godine su označila slom međunarodnoga humanitarnoga ustrojstva i zaštite. Svijet je nijemo i nezainteresirano pratio krvavi pir kojega su “pobjednici i osloboditelji” priredili “pobijedenima”. Dovoljno je prisjetiti se pjesme “osloboditelja” Vukovara, koja je, zahvaljujući elektronskim i pisanim medijima, obišla tada cijeli svijet –

*“Slobo, šalji nam salate, ima mesa, klat ćemo Hrvate...”*¹⁵

13 ŠAKIĆ, V., SEDLAR, S., TOJČIĆ, A., *Ratni zločini i zločin genocida u agresiji Srbije na Republiku Hrvatsku 1991.*, Institut za primijenjena društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb. Izuzetno okrutan način stradanja civilnog stanovništva u ratnoj agresiji Srbije na Republiku Hrvatsku 1991. (prema još nepotpunim podacima udio civila stradalih u masakrima prema ukupnom broju stradalih civila iznosi 61%), kao i činjenica da su zločini počinjeni na hrvatskim teritorijima na koje Srbija ima teritorijalne pretenzije - temeljem su naše teze da je genocid dio srpske ratne strategije. Kao relevantni izvori podataka u radu su korištene evidencije vladinih institucija (Glavni stožer saniteta Hrvatske vojske i Komisija za postupanje s osobama zarobljenim u ratu protiv Hrvatske) te hrvatski tisak (od 2. svibnja 1991. do ožujka 1993.) i manji broj medicinskih publikacija (*Croatian Medical Journal*, War Supplement 1 i 2) i izdanje Hrvatske sveučilišne naklade (*Mass Killing and Genocide in Croatia 1991/92.*). Argumente predočene u ovom radu, iako zbog objektivnih razloga nepotpune, smatramo dovoljnim dokazom da je riječ o pokušaju istrebljenja jedne grupe - naroda, odnosno jednog njegovog dijela, na određenom teritoriju, što je u međunarodnim konvencijama nazvano genocidom.

14 Autor nepoznat: “Strukturalna analiza velikosrpskog zločina u Vukovaru jasno otkriva pozadinu kreatora velikosrpske ideje o hegemoniji ili totalnoj dominaciji na Balkanu. Multidisciplinarni pristup planiranju i izvedbi zločina u Vukovaru, nedvojbeno ukazuje na činjenicu da je ponovno restauriranje projekta tzv. “Velike Srbije” okupilo ogromnu većinu Srba. Treba reći da nisu u pitanju samo četnici, kao dio ukupne personalne strukture zločinaca, nego znatni, većinski postotak ukupnog srpskog nacionalnog korpusa. Od “Načertanija” preko zločina u II. svjetskom ratu, a posebice zločina pokrivenih takozvanim “jugoslovenskim nacionalnim interesom”, pa sve do agresije prisutna je dominacija srpskog balkanskog lobbyja u svim područjima života u bivšoj Jugoslaviji”.

15 ŽIVIĆ, D., ESIH, B., *ibid.*: “Srbijanska oružana agresija na Hrvatsku donijela je hrvatskoj državi i hrvatskome narodu iznimno velika ljud-

Tijekom agresije u Vukovaru je, prema podacima Hrvatskog sanitetskog stožera, do 19. studenog 1991. godine, poginulo 450 branitelja i 1350 civila, od toga 86 djece. Ranjeno je bilo više od 2500 ljudi (od toga su 570 trajni invalidi). Bez jednog ili oba roditelja ostalo je 858 djece, 2630 žitelja Vukovara je nestalo nakon pada grada 18. studenog.¹⁶ Njihove se sudbine, nažalost, doznaju tek po okončanju procesa mirne reintegracije, s otkrivanjem brojnih masovnih grobnica u gradu i njegovoj okolici (više od 50), među kojima je, sa stajališta kršenja međunarodnih ratnih i humanitarnih prava, najstrašnija ona na Ovčari (pet kilometara jugoistočno od Vukovara), gdje su mučeni i pobijeni ranjenici i bolesnici, bolničko osoblje i civili iz vukovarske bolnice: njih je 261 odvezeno i nestalo, a 200 ubijenih pronađeno je u toj masovnoj grobnici 1996. godine. Istodobno, na Novom gradskom groblju u Vukovaru otkrivena je i najveća masovna grobnica u Hrvatskoj, iz koje je ekshumirano 938 žrtava srbijanske agresije: najstarija ubijena osoba je baka od 104 godine i najmlađa ubijena osoba – dijete-beba od šest mjeseci. Na području grada Vukovara ekshumirano je oko 1700 ubijenih i poginulih osoba.¹⁷ Iz Vukovara je prognano oko 22.000 Hrvata i Nesrba koji su potom privremeni smještaj našli u više od 500 hrvatskih naselja, ali i diljem Europe (Njemačka, Mađarska,...), pa sve do daleke Australije. Rat je ostavio

---

ska stradanja, koja nisu posljedica isključivo oružanih aktivnosti, nego, ponajprije, unaprijed planirane, organizirane, sustavne i temeljito provedene srbijanske osvajačke politike prema hrvatskome državnome prostoru. Pojedinačne i masovne likvidacije te protjerivanje stanovništva Hrvatske nisu bile samo sredstvo agresije nego i njezin osvajački cilj. Teroristički i ratnozločinački karakter srbijanske oružane agresije na Hrvatsku najbolje potvrđuje iznimno visok udjel civilnog stanovništva u ukupnim ljudskim žrtvama. Imamo li prethodno rečeno na umu, te prisjećajući se sredstava - bespoštedna granatiranja civilnih ciljeva, masovne pokolje, masakre i hotimična ubijanja civila i hrvatskih branitelja, zlostavljanje ratnih zarobljenika i civilnih zatočenika u srpskim koncentracijskim logorima, seksualno zlostavljanje, blokiranje humanitarnih koridora i etničko čišćenje - koje je srbijanski napadač primjenjivao, neprijeporno možemo tvrditi da je rat protiv Hrvatske zbog svojega karaktera, uzroka i motiva bila agresija, te da su u njemu počinjena brojna nedjela od kojih se najveći broj može označiti pojmovima ratni zločin i genocid.”

16 Usp. CRLJENJAK, B., *Dimenzije zločina počinjenih u Vukovaru 1991. godine*, Zagreb, 1995., str. 7.

17 Na Memorijalnom groblju žrtava iz Domovinskog rata u Vukovaru do 18.11.2004. pokopana su 375 hrvatska branitelja; 291 civil; 54 hrvatska ratna vojna invalida i 17 roditelja – ukupno 737 pokojnika. Od 1599 grobnih mjesta, ostalo je 800 slobodnih. Nestalim osobama vodi se brojka od 460 osoba.

duboke ožiljke u životu grada i njegovih žitelja, što će biti teško ispraviti i ukloniti.

Kroz srpske koncentracijske logore u Srbiji (Begejci, Stajičevo, Beograd, Niš, Aleksinac, Srijemska Mitrovica...), u Crnoj Gori (Morinj), u Bosni i Hercegovini (Manjača, Banja Luka...) te na tada okupiranim područjima Hrvatske (Bučje, Knin, Beli Manastir, skladište Veleprometa u Vukovaru, Negoslavci, Petrovci...), prošlo je nekoliko tisuća hrvatskih zatočenika (žena, djece, staraca i odraslih muškaraca – među njima i svi vukovarski franjevci (5)¹⁸ i časne sestre Sv. Križa (5), ponajviše Vukovaraca, hrvatskih branitelja i civila): u srpskim su logorima boravili od nekoliko dana do nekoliko mjeseci, a neki i duže. Zatočenici su bili izloženi teškim torturama. Izvršena su i mnoga silovanja. Zbog iznimno loših uvjeta i stalnih zlostavljanja u logorima je život izgubilo najmanje 300 hrvatskih branitelja i civila.¹⁹

Kulturocid

Srbijanska ratna agresija 1991. godine, kao i sve ono što se zbivalo tijekom višegodišnje okupacije (1991.-1998.), znatno su izmijenili Vukovar, kako u arhitektonsko-urbanističkom i demografskom, tako i u humanističkom smislu. Njegova je bogata, višestoljetna, urbana, arhitektonska, kulturna, sakralna i spomenička baština najvećim dijelom uništena ili opljačkana. Nadležna državna tijela su utvrdila (procijenila) da je više od 70% stambenih objekata u gradu tijekom ratnih aktivnosti i okupacije u cijelosti porušeno. Oko 15% objekata je bilo moguće uz određenu

18 Do danas nije poznat točan broj Hrvata zatočenika srpskih koncentracijskih logora. Iako su popisivani nekoliko puta od vukovarskih Srba, tih popisa "nema". Franjevci su zabilježili kroničnim redom ratna događanja od 2. ožujka 1991., u Vukovaru, pa sve do njihova povratka iz sužanjstva, u knjizi: *Vukovarski franjevci u Domovinskom ratu – Ratne i uzničke zabilježbe*, Zagreb, 1997.

19 Godine 1948. u Ujedinjenim narodima donesena je Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju *genocida*. Njezin je autor Rafael Lemkin (+1959), židov poljskoga podrijetla, koji je definirao i pojam genocida. Prema toj definiciji, *genocid znači jedno od sljedećih djela koja su počinjena s namjerom da se, potpuno ili djelomično, uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska skupina kao takva: a) ubijanje članova skupine; b) uzrokovanje teških tjelesnih ili duševnih povreda članova skupine; c) hotimično nametanje takvih životnih uvjeta za skupinu, koji po sebi vode djelomičnom ili potpunom fizičkom uništenju; d) određivanje mjera koje su usmjerene na sprečavanje rađanja unutar skupine; e) nasilno prevođenje djece iz jedne skupine u drugu*. U vrijeme boravka međunarodnih snaga (UNTAES-a i UNPROFOR-a.) na okupiranim teritorijima Vukovara, Slavonije i Baranje, ubijeno je i nestalo više od 600 Hrvata. Za njihov nestanak još uvijek nitko ne odgovara.

obnovu privesti funkciji stanovanja, dok je svega oko 15% objekata ostalo sačuvano i to uglavnom u dijelovima grada (npr. Petrova Gora) većinski naseljenim srpskim stanovništvom, koji su se od početka rata nalazila pod kontrolom JNA i srpskih pobunjenika.²⁰ Dobrim dijelom su uništene i vrijedne zbirke Gradskog muzeja (Zbirka Bauer), kao i knjižnica Franjevačkog samostana.

Fra Zlatko Špehar
**Moralno-etička
odgovornost srpske
agresije na Vukovar
1991.**

Ekocid

Petnaest godina nakon zločina počinjenih nad hrvatskim, nersrpskim, stanovništvom i malobrojnim braniteljima Vukovara srpske nacionalnosti, kulturom i kulturnim spomenicima grada Vukovara, još se nitko nije u Hrvatskoj pozabavio ekološkim posljedicama srpske agresije na Vukovar i na Hrvatsku. U Vukovaru su razoreni i uništeni svi parkovi, drvoredi, cijele šume (Đergajska šuma), zatrovani bunari (postali masovnim grobnicama pobijenih civila – djece, žena i staraca), minama zatrovana cijela polja, zatrovani Dunav pobacanim pobijenim ljudima (dokaz je masovna grobnica bezimenih u Novom Sadu). Uništena je cijela infrastruktura u podzemlju: kanalizacija i vodovodne i elektroinstalacije. U neraščišćenim ruševinama se legu štakori, zmije i druge štetočine po ljudsko zdravlje. Nerazumnim i raskalašenim bombardiranjem, granatiranjem i raketiranjem, bojnim otrovima (maglicama), zatrovana su polja, vrtovi i zelene površine u gradu Vukovaru. Problem zaostalih neeksplozivnih eksplozivnih tijela neposredna su opasnost po djecu i ostale stanovnike ovoga grada.

Moralna odgovornost struktura za počinjene zločine

Da je u pitanju srpske agresije na Vukovar 1991., godine bilo dobro isplanirano **strukturno nasilje**, temelji se na činjenici, da su u pripremi, a posebice u realizaciji ovog zločinačkog velikosrpskog projekta njegovi kreatori uspjeli uključiti sve strukturalne grupe: od članova takozvane SANU, Srpske pravoslavne crkve do najprimitivnijih socijalnih grupa problematičnog mentalnog stanja. To je bitan uvjet za tumačenje višestrukosti zločina počinjenih u Vukovaru. Memorandum SANU je uspio okupiti veliki broj “zadojenih” srpskih intelektualaca iz svih znanstvenih područja. Taj se val analogno prenio u druge, niže duhovne razine, pa sve do najmasovnije podrške srpskog naroda indoktriniranog epidemijom “virusne mitomanije”, veliko-

---

20 Usp. *Gdje su naši najmiliji*, Zagreb, 1995., str. 13-21.

srpskom idejom, nepojmljive za suvremenu civilizaciju. Na tom su se temelju razvijale gotovo sve metode i oblici velikosrpskih zločina. Teško je naći dovoljno uvjerljivo objašnjenje za vrstu, okrutnost i količinu zlodjela nad Vukovarem i njegovim nesrpskim stanovništvom. Zato može biti vrlo instruktivna tvrdnja, da su upravo zlodjela temeljena na dobrom poznavanju Srba međusobno, na međusobnom poznavanju kreatora tih destruktivnih zamisli i onih što su ih tako predano realizirali. Tako se da pretpostaviti da je u jednom sloju mentalnog sklopa u većine Srba, odgojem i tradicijom, stvoreno plodno tlo za percepciju, uspješan prijem mitomanskih predaja, te ostvarivanja represivnog nasilja počinjući s pobunom ili “događanjem naroda” 1990. godine. Sindrom srpskih zabluda o junaštvu, svesrpskom jedinstvu, rasnoj dominaciji, megalomanskoj tvrdnji o vlasništvu nad tuđim teritorijima, toliko je snažan, da je i njih same uvjerio u tu neistinu, a kamoli nedovoljno informiranu svjetsku javnost. To im je dalo puno vremena da ostvare veliki broj zločina, iz krvave palete ratnog nasilja isprepletenog fanatizmom i terorom, za realizacijsku sliku velikosrpskog osvajačkog pohoda na Vukovar i Hrvatsku.

Moralna odgovornost za prouzročena nasilja nad ljudskom psihom i savješću

Spirala nasilja nastavlja se u posttraumatskom procesu na tisuće branitelja i civilnog pučanstva Vukovara. Danas su okarakterizirani kao PTSP-ovci, mladi ljudi kojima se slike strašnih srpskih zločina nad Vukovarem i posebno nad njima, zarobljenim i odvedenim braniteljima i civilima u srpske koncentracijske logore, neprestano vraćaju i oduzimaju im slobodu u kreiranju vlastitog životnog puta obitelji i vlastite osobnosti. Taj zločin je smišljeni zločin proizveden u glavama koje su pripremile strukture za izvršenje zločinačkih radnji nasilja i terora. Ne zaboravljamo niti roditelje, posebno majke i supruge, djecu i najbližu rodbinu, koji su pogođeni nestankom njihovih najmilijih, posebno one koji su pogođeni sustavnim “neznanjem” o njihovim nestalima.

Dimenzije zločina izvršenim od strane srpskih paravojskih postrojbi, Jugoslavenske armije, srpske teritorijalne obrane i Srba pojedinaca iz grada Vukovara, ne vidi se kraja. Nesagledive su posljedice oštećenja i teških trauma kod djece koja su proživjela tragediju Vukovara; posttraumatski sindrom zahvatio je veliki dio branitelja, civila – žrtava straha, tortura i srpskih logora. Svijest o upotrebi oružja prema srpskom agresoru, mnogim braniteljima je za stalno poremetio slijed etičkih vrijednosti i moralnih načela;

ubojstvo u obrani – za mnoge ostaje samo čin lišavanja života jednog čovjeka. Vukovarski branitelji se suočavaju svakodnevno sa slikama prošlosti koja je bitno promijenila tok njihovog života; ubačeni su nasilno na kolosijek smrti za koji nisu bili odgajani. “Sve im mogu oprostiti: da su mi ubili grad, roditelje, prijatelje, ovo učinili od mene (mladi branitelj pogođen granatom): NE MOGU IM OPROSTITI, DA SU ME NATJERALI PUCATI U NJIH!”²¹ bolna je činjenica najvećeg broja branitelja koji trpe u duši zbog povrijeđenog odnosa prema životu, koji nikada nisu imali namjeru nanijeti zlo.

Moralno-etičkog opravdanja za počinjeno nasilje i zločine nema: “Svaki ratni čin koji ide za uništenjem čitavih gradova ili prostranih krajeva zajedno s njihovim stanovništvom bez razlike, jest zločin protiv Boga i protiv samoga čovjeka, koji treba odlučno i bez oklijevanja osuditi”.²² Odgovornost počinjenim zločinima se ne može umanjiti tzv. abolicijom i pritiscima na hrvatsku državu, koju su branili vukovarski branitelji, od međunarodnih promatračkih misija, a koje su dopustile srpsko zlodjelo u Vukovaru.

Zaključak

Nužno je izreći moralnu osudu svakog rata ukoliko je oprečan razumnom i društvenom stanju ljudskog bića. Ta osuda se mora posebno proširiti na napadački rat koji su učinile srbijanske i srpske strukture planiranog nasilja na Vukovar i Hrvatsku.

S druge strane ne smijemo zanemariti moralna načela zakonite obrane: “I dokle god bude postojala pogibelj rata i dokle god ne bude međunarodne nadležne vlasti koja će raspolagati prikladnim snagama, dotle se neće moći zaniijekati vladama, pošto budu iscrpljene sve mogućnosti mirnih pregovora, pravo na zakonitu obranu”.²³

Europske države su 1991. nametnule embargo na uvoz naoružanja u “zemlje zahvaćene ratom”, podržavajući svoj inertni stav osude prema srpskom agresoru i međunarodne nadležne zaštite nevinih žrtava.²⁴ Njihov cinizam prema

21 Svjedočanstvo je prof. dr. Tomislava Ivančića, redovnog profesora KBF u Zagrebu, svjedočeno na duhovnoj obnovi branitelja u Vukovaru 2006. godine.

22 II. Vatikanski sabor, *Gaudium et spes*, 80.

23 Ibidem, 79,4.

24 “Srpski mentalni čip” nije kompatibilan sa kodovima duhovne interakcije suvremene civilizacije, ali je, dakako, šokantan! Tako su i europska i svjetska zajednica radi toga, između ostalog kasnile, i još uvijek kasne u odlučnom reagiranju na srpske zločine.

Fra Zlatko Špehar
**Moralno-etička
odgovornost srpske
agresije na Vukovar
1991.**

razoružanoj žrtvi, nad kojim plaču sve etičke vrijednosti sabrane u povijest obrane ljudskog dostojanstva i prava na slobodu i demokraciju svakog naroda, potpomogao je strukturskom nasilju srpskog lobija. Njihova neodgovornost se ne može ničim opravdati.

Izrečena moralna osuda ne isključuje izravnu moralnu i etičku odgovornost za svjesno pripremljene i počinjene zločine nad vukovarskim hrvatskim i nesrpskim pukom: odgovorni su počinitelji zločina kao i oni koji su mogli a nisu zločine spriječili.

Ovoj moralnoj problematici se pristupilo s nakanom nastavka detaljnije i dublje analize moralno-etičke odgovornosti srpske agresije na Vukovar i Hrvatsku, s ciljem ozdravljenja svijesti onog dijela srpskog naroda, koji je pristao na smišljeni terorizam i zločin protiv hrvatskog naroda. Ovom raspravom se želi u isto vrijeme, ograničiti izbjegavanje rasprave o vlastitoj krivici političkog i vojnog vodstva srpskog naroda kao i SPC za vođenje srpskog naroda i „stada“ zločinačkim putem genocida nad hrvatskim i nesrpskim narodom Vukovara i Hrvatske, a poslije i BiH, koji su doveli i vlastiti narod do njegove nacionalne humanitarne propasti.